

Doç. Dr Mehmet Yalar hocamız ile klasik medrese eğitim serüveni ve medrese tahsili boyunca okuduğu kitaplar hakkında yapmış olduğumuz uzun bir sohbeti kısaltarak sunuyoruz.

Hocam bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Mehmet Yalar:

Bismillahirrahmanirrahim 1949 veya 1950 yılında Diyarbakır'ın Mermer nahiyesinde doğdum ve 14-15 yaşına gelinceye kadar orada kaldım. Babam Mermer'de resmi imamdı ayrıca Arapça ve Farsça bilgisi ileri düzeyde olan babam uzun yıllardan beri müderrislik yapıyordu. Birçok talebesi vardı. 5 yaşında iken babamdan Kur'an-ı kerim dersi almaya başladım. Kış geceleri uzun olduğu için öğrencilere ders verip, onlarla sohbet ediyordu. Ben de böyle bir ortamda bulunuyordum. Babamdan alfabe dersi almaya başladığımda bana Latin alfabesini de öğreterek karşılaştırma yapıyordu. Kısa bir sürede 7 yaşına varmadan Kur'an-ı Kerimin ilk hatmimi bitirdim ve Latin alfabesini de okula gitmeden öğrendim. 6 yaşında Mermer'de okula başladım. İlkokulu okumaya başlayınca bir yandan da babamdan Kur'an ve Arapça dersleri almaya devam ediyordum.1960 yılında ilkokulu bitirdim. O vakte kadar Kur'an-ı Kerim , “Takrib’ul fikhi’ş-Şafii” , “Mevlit” , “Nubahar” ,” Akaida Kürmanci “ kitaplarını da okumuştum.

İlkokulu bitirdikten sonra haziran ayında “Emsile” kitabına başladım. Emsile kitabı, medreselerde okutulan sıra kitaplarının başlangıcıdır. Daha önce okuduğum kitaplar ise ilerdeki tahsilin altyapısı mesabesindedir. Babamın 30 yıllık Müderrislik tecrübesi vardı. Hakikatten çok güzel, yüksek sesle ve heyecanla ders veriyordu. Evde ders aldığım için tatil yoktu, kış yaz sürekli ders alıyordum. Bu ders okumalarım “Cami” kitabının haşiyelerine kadar sürdü.

O zamana kadar okuduğunuz kitaplar nelerdi?

Mehmet Yalar:

“Emsile” kitabı ile başladım ondan sonra “Bina” ve akabinde “İzzi” kitabı. Bu üç kitap Sarf ilmi kitaplarıdır. Bu kitapların ezberlenmesi gerekiyor. Her gün ders aldığımız kısmı ertesi gün hocamız dinlerdi ve ezberlediğimizi görünce yeni derse geçilirdi. Bizim hocamız babam olduğu için dersleri çok sıkı takip ediyordu. Prensip sahibi, dini ve ilmî salâbeti çok güçlü biri olduğundan okuma konusunda müsamaha göstermezdi.

Tekrar ders kitaplarına dönersek “İzzi” kitabından sonra Nahiv kitapları okunmaya başlanıyor. Nahiv kitaplarının ilki “Avamil” olup yazarı Şeyh Abdulkahir Cürcanî adındaki ünlü bir âlim olup Nahiv, Arap edebiyatı ve beleğatı konularında önemli eserleri vardır. Avamil'den sonra okutulan kitap, “Zuruf” adındaki Kürtçe yazılmış bir kitaptır. Ondan sonra ise “Terkiba Avamail” kitabı okunur. Bu, Avamil'in baş taraflarını nahiv yönünden açıklayan Arap dili üzerine Kürtçe yazılmış bir kitaptır. Bu üç kitabın da ezberlenmesi gerekiyordu.

Bu kitaplardan sonra Avamil üzerine Arapça yazılmış bir şerh olan “Sadullah-i Sağîr“ adlı kitap okunuyordu. Bu kitap ezberlenmiyordu, sadece Avamil metin ezberleniyordu. Sadullah-i Sağîr'den sonra gelen kitap “Şerh-ul Müğni”dir. İki kısımdan oluşuyor: Metin ve şerh. 40 sayfalık metin kısmı olan “Müğni” ezberleniyor. Hatırlıyorum Cuma akşamları hariç her akşam bu kitaptan ezberlerimi tekrar ediyordum.

Şerhü'l-muğni kitabına kadar kaç kitap ezberleniyor:

Bu itibar ile 3 sarf ilminin, 3 nahiv kitabı, bir de Muğni metni olmak üzere toplam 7 kitap ezberleniyor. Bir noktayı açıklamak istiyorum. Çocukluk döneminde okumak insana zor geliyor. Eğer insanın hocası samimi ve şefkatli bir insan olup öğrenciyle ilgilenirse bir müddet sonra ders almak insana sevimli gelmeye başlıyor. Ben Şerhu'l-muğni kitabından sonra zorluk çekmedim. Bu kitapları okuduktan sonra Arapça ibareler okumak kolaylaşıyor. Babam kış gecelerinde bize “Futuhu’ş-Şam” adlı kitabı okurdu. Bu kitap Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemlerine ait fetihleri konu alan 2 ciltlik bir kitaptır. Babam bir şeyi okuduğunda veya anlattığı vakit o konuya konsantre olurdu ve bu tavrı bizi etkilerdi. Onun sohbetini ve kitap okumasını çok severdik. Bir yıl yine kış olduğunda babama: Baba bize bu yıl da “Futuhu’ş-Şam” kitabını okumayacak mısın? diye sorduğumda bana: Ben niçin okuyacağım sen artık ibarelerden anlıyorsun, onu kendin okuyacaksın, diye cevap verdi. Bu benim için büyük bir teveccüh idi. O vakitten sonra ben “Futuhu’ş-Şam” kitabını okumaya başladım.

Şerhül mügni kitabından sonraki sıra kitapları nelerdir?

Şerh-ul Müğni kitabından sonra sarf ilmi ile ilgili bir kitap okunuyor. Medrese muhitinde yazarının adına binaen *Saduddin* adıyla tanınan bu kitap, medresede okutulan sarf kitaplarının en uzun ve sonuncusudur. Bundan sonra artık sarf ilmi okutulmuyor. Bu kitap, daha önce sözünü ettiğim “İzzi” adlı kitabın şerhidir. Yazarı, büyük âlim “Saduddin Taftazani”dir. Medrese çevrelerinde birini çok övdükleri zaman onu Saduddin Taftazani’ye benzetirler. Taftazani büyük İslam âlimlerindedir. Belagat, mantık, metafizik, kelim, fıkıh ve birçok ilim dalında eser vermek suretiyle haklı bir şöhrete sahip olmuştur. Bu kitabın girişinde Taftazani, bunu 16 yaşında iken yazdığını belirtiyor. Bu eser, asırlardır sarf ilminin ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Daha sonra gelen kitap “Kavaid-ul İrab”, kısa bir metindir. Müellifi Mısırlı İbni Hişam El -Ensari ‘dir. Döneminin ünlü bir âlimidir. Arap dili alanında otorite sayılır. Kitabın konusu Arap dilinde cümle ve özelliği olan bazı Arapça ifadelerin kullanımıyla ilgilidir. Bu kitap ta medreselerde ezberlenir. Medrese çevrelerinde bu kitap “Kavaid” olarak bilinir. Kavaid kitabı üzerine birçok şerhler ve haşiyeler yazılmıştır. Bunlardan biri de, medrese çevresinde bilinen ve okunan “Hallül Meakid Bi-Şerhil Kavaid” adlı eserdir. Yani Kavaid kitabındaki zorlukların çözülmesi ve açıklanmasına dairedir. Müellifi Zileli’dir. Bildiğiniz gibi Zile Tokat’ın ilçelerindedir. Bu eseri sayesinde Medrese muhitinde bilinen bir âlimdir. Bu âlim, kendisinden kavaid üzerine bir şerh yazması istendiğinde, bilgisi eksik olduğundan Kavad müellifinin “Mügnillebib” adındaki kapsamlı ünlü kitabından faydalandığını belirtiyor. “Mügnillebib” ismi “akıl sahipleri için yeterli” anlamında nahivle ilgili büyük bir kaynak eserdir.

Demek ki buraya kadar olan sıralı ders kitapları şöyle sıralanabilir:

1. Emsile, 2. Bina, 3. İzzi, 4. Avamil, 5. Zuruf, 6. Terkiba Avamil , 7. Şerh-ul Müğni, 8. Saduddin kitabı, 9. Kavaidul İrab, 10. olarak Hallül Meakid kitabı.
Sonra sırayla hangi kitaplar okutulur?

Hallü'l-Meakid kitabı okunduktan sonra “Elfiye” kitabına sıra gelir. Bu eserin müellifi İbnul Malik’dir. Müellifin tam ismi Muhammed ibnul Malik’tir. İbnul Malik aslen Endülüslüdür, ailesi Şam’a göç etmiştir. Şam’da müderrislik yapmıştır o da İbnul Hişam gibi büyük bir âlimdir ve ilimde imamdır. Bir rivayete göre İmam Nevevi onun

talebesidir. İbnul Malik “Elfiye”yi 1000 beyit halinde yazmıştır, şiir şeklinde nazım olarak yazmıştır, yani manzum olarak. Bir beyit iki mısradır, kitapta 2000 mısradan oluşmaktadır. Bu eser telif edildikten sonra medrese çevrelerinde çok revaçta olmuştur. Medrese tedrisat tarihinde bazı âlimler talebeler ve şakirtlerin kitapları rahat ve kolaylıkla ezberleyebilmesi için bazı ilmi kitapları ezberlenmesi kolay olsun diye kısaltıp nazım haline dönüştürmüşlerdir. Çünkü nazım kitaplarını ezberlemek daha kolaydır. İnsan 100 mısra şiir ezberleyebilir fakat 2 sayfa metin ezberlemek çok zordur. Bu medrese tedrisat tarihinde önemli bir tespittir. Bu kitap ta ezberleniyor, şiir değil bir disiplindir, içinde nahiv, sarf, tahlil, izahlar ve benzeri bilgiler vardır. Bu kitap ta birçok şerhlere muhtaç olmuştur. Kitabını ilk şerh eden müellifin oğlu olmuştur, onun akabinde birçok büyük âlim de bu kitabı şerh etmiştir. Bunlardan biri de Celaluddin es-Suyuti yani İmam Suyuti’dir. İmam Suyutinın bu eserinin ismi “el- Behcet’ul Mardiyeye” dir. Bu kitabı da medrese çevrelerinde çok faydalanılan ve okunan bir kitaptır. Kitabın adı “el- Behcet’ul Mardiyeye” olmasına rağmen bizde kitabın ismi “Suyuti” diye biliniyor. Bölgenin bir eleştirisi olarak şunu söyleyebiliriz; kitapların muhteviyatı güzel bilinirdi ve ders verilirdi. Fakat kitaplar hakkındaki tarihi bilgiler ihmal edilirdi. Yani kitabın ismi bilinir kimin tarafından ne zaman yazılmış, müellifin özellikleri hakkında bilgi sahibi olunmazdı. Akademik olarak şunu da söyleyebiliriz; sıra kitaplarını söyleyipte müellifleri hakkında bilgi vermemek müellife kaşı haksızlık olur. İmam Suyuti miladi 1505 yılında vefat etmiş. Mısır’ın Esyut şehrinde doğmuştur, çok yönlü bir âlimdir, Şafiiyy’ul- mezhebdir. Şafii mezhebinde büyük fakihlerdendir. Çok muhtelif kitaplar telif etmiştir, tarih, fıkıh, dil ve birçok konuda kitap yazmıştır. Kitaplarından çok istifade edilir. Bu kitap medrese geleneğinde anlaşılmasının zorluğu ile bilinir. Biz bu kitabı okuduğumuz zaman bize izah edilmesine rağmen anlaşılması zordu. Güya “Elfiye” kitabının açıklanması için yazılmış olmasına rağmen o açıklanmaya muhtaçtı. Bunun üzerine bu kitap için haşiyeler yazılmıştır. Şöyle bir tespit yapabiliriz: Medrese geleneğinde önce bir metin yazılır ona daha sonra şerh yazılır, eğer şerh kâfi gelmezse ona haşiyeler yazılır. Yani yeni sistemdeki dipnotlar gibi. Biz de ders okuduğumuz zaman hocamız kitabın kenarlarına haşiyeler ve incelemeler eklerdi. Bu bir gelenek halini almıştı. “Suyuti” kitabına da birçok haşiyeye yazılmıştır onlardan medrese çevresinde en ünlüsü “Ebu Talip” tir.

“Elfiye ve el- Behcet’ul Mardiyeye” konuları nedir ?

Bu iki kitabının çoğunluklu konuları nahivdir, sonlarında sarf ilmi de vardır. Bu kitaplardan sonra “Cami” kitabı gelir. Malum olduğu gibi Cami okumak, medrese tahsilinde önemli bir konumdur. Cami kitabının müellifinin asıl adı Abdurrahman olan Mevlânâ Cami’dir. Aslen İranlı olup, Cam kasabasına bağlı Harced köyünde dünyaya gelmiştir. Ancak kasabanın ismiyle yâd edilerek, Cami adıyla meşhur olmuştur. Cami çok yönlü bir âlimdir. Tasavvuf, edebiyat, dil âlimidir. Cami kitabı aslı “Kafiyeye” kitabının metnidir. Kafiyeye’nin müellifi İbni Hâcib’tir. İbnü’l Hâcib Mısır’lıdır, Eyyubiler dönemi âlimlerindendir. İbnü’l Hâcib’in babası Müsik, Sultan Selahaddin’in Özel Kalem Müdürüdür. Babasının Hâciblik mesleğinden dolayı İbnul Hâcib ismini almıştır. İbnul Hâcib Maliki mezhebindendir. İbnul Hâcib’in Kafiyesi Arapçanın nahiv ilminde merkezi nokta veya bir dönemeç gibidir. Kendisinden önceki çalışmaları kendisinde kısaca cem etmiş kendisinden sonra gelenleri de kendinse bağlamıştır. Nahiv çalışmalarının yüzde yetmiş sekseni İbnul Hâcib’in kitabı çerçevesinde olmuştur. Bundan dolayı bunun üzerine epeyce şerh ve haşiyeler yazılmıştır. Kafiyeye’nin en büyük haşiyelerinden biri Radi’yê Esterabadi’nindir. Radi İran halkındandır. Radi’nin bu kitabı

Mevlana Câmî için ilham kaynağı olmuştur. Mevlana Câmî bu kitabında ondan çokça nakiller yapmıştır. Yani referans kaynaklarından birincisidir. Âcizane olarak şunu söyleyebilirim Üniversitede Doktora öğrencilerimden birine tez konusu olarak Radi üzerine yapmasını sağladım. Mevlana Câmî'nin kafiye şerhi hakkındaki bu kitabı büyük bir itibar görmüştür. Bu “cami “ kitabı üzerine de haşiyeler yazılmıştır. Medreselerde sıra kitaplarında bu haşiyeler de okutuluyor.

Cami kitabının medresedeki fonksiyonları hakkında bir şeyler söylenebilir mi, taliblik gibi ?

Evet, taliblik hakkında biraz bahs edelim. Medrese talebeleri “Cami” kitabına başlamayınca kadar onlara faqi denilir. Eğer Cami kitabına başlanınca talebe “talib” olur, yani artık “Seyda” mertebesine girer. Çünkü artık dersini medresenin en büyük hocası verecektir. Kendiside faqi'lere ders vermeye başlıyor. Ve medreselerdeki bazı hizmetlerden de muaf oluyor. Medresenin hizmetleri sırası gelince etrafın temizlenmesi, düzenlenmesi, bulaşıkların yıkanması, tayin işlemleri gibi işlerdir. Medreselerdeki sistemi kısaca anlatalım. Kalınan hücrenin miri yani bir beyi var o salahiyeti biridir. Yeri gelince kısa bir anekdotu anlatıyorum. Ben ve kardeşim Molla Ahmet Yalar 1966 yılında Hazro'ya ders okumak için gittiğimizde ben 16 yaşında idim 21, 22, 23 yaşlarında talebeler vardı. Ben Cami kitabının haşiyelerine başlamıştım. Medreselerde adet kimin kitabı ileri ise o hücre miri oluyor. Ben de Molla Tayfur'un ders verdiği medresede 50 gün boyunca hücre miri oldum. Hücre miri Seyda'dan sonra sorumlu kişidir.

Talib olan kişiye nasıl hitap ediliyor?

Cami kitabından önceki kitapları okuyanlara faqi diye hitap ediliyor. Cami kitabına başlayanlara artık “Mela” diye hitap ediliyor. Mela Abdullah, Mela Ahmet gibi. Diğer insanlar da aynı şekilde hitap ediyor. Cami hakkında şunları da ilave edeyim. Camiyi bitiren hakikaten çalışkan ise ve tahsil yapmak isterse Arapça'yı anlamada, ibare çözümede onunla seydası arasında çok az bir fark kalıyor. Dil öğrenme o dereceye kadardır. Onun dışındakiler ilmi disiplinler, felsefe, mantık, munazara, akait, usul ve benzeri ilimlerdir. Arapçanın zirve dil bilgisi “cami” kitabıdır.

Kitapları sıra ile belirtirsek 11. Elfiye, 12. Suyuti'nin el- Behcet'ul Mardiyye ve 13 olarak Cami ve cami'nin haşiyeleri geliyor. Bunlardan sonraki kitaplar nelerdir?

Bunları konuşurken küçük bir düzeltme yapmam gerekiyor. Bir sıra kitabını anlatmayı unutmuşum. Hal kitabından sonra küçük bir kitap var ismi “**Enmûzec**” numune anlamındadır. Müellifi ünlü alim Zamehşeri'dir. Tefsir ve düşünce dünyasında ünlü bir âlimdir. Hatta bu kitabının İbül Hâcib'e ilham kaynağı olduğu söyleniyor. “**Enmûzec**” hakkında da birçok şerh ve haşiyeler yapılmıştır. Medrese çevrelerinde iyi bilinen şerh kitaplarından biride “**Hedaik-id Dekaik**” kitabıdır. Müellifi Saduddin Sadullah'dır. Bundan dolayı medrese çevrelerinde bu kitaba “Sadullah gevre” deniliyor. Gevre Kürtçenin bir kolu olan Soranice bir kelime olup büyük anlamındadır. Bu kitaba “Büyük Sadullah” denir. İki tane Sadullah kitabı olduğu için birine Sadullah Sâgir yani Avamilin şerhi olan kitap diğerine Sadullah gevre veya Sadullah-i Kebir deniliyor.

O zaman sıralama şöyle olur: 11. kitab Sadullah-i Kebir denilen Hedaik-id Dekaik geliyor. 12. Elfiye, 13. Suyuti'nin el- Behcet'ul Mardiyeye ve 14. olarak Cami ve cami'nin haşiyeleri geliyor.

Evet, bizim okuduğumuz dönemde o kitaplar okunuyordu. Bazı yerlerde ve şimdi ise “Sadullah gevre” yerine “Şerhul kıtır” okunuyor. Bazıları Suyuti kitabının yerine “Netaic-ul Efkâr” okuyordu. Biz Netaic-ul Efkâr’ı okumadık, kısmi olarak kitaplarda alternatif vardı.

Cami kitabından sonra mantık okunur. “İsagoci” adında küçük bir kitap takip edilir, Müellifi Esirüddin el-Ebherî ‘dir. ve metinleri ezberlenir. Kitabın içeriği Aristo mantığıdır. İslam düşünce tarihinde Aristo mantığının önemli bir yeri vardır. Hicri 2. yy bu mantık İslam kültürü içine girmiştir. “İsagoci” kelimesi de Arapça değil Yunanca bir kelimedir. İsagoci kitabı üzerine şerhler ve haşiyeler yazılmıştır. Şerh olarak iki kademedede okunuyor birisi Hüsammeddin El Kafî ‘nin şerhi ve onun haşiyesi Muhyiddin. Yani bir metin, bir şerh ve bir haşiyeye birlikte okunuyor. İkinci kademedede farklı bir şerh ve haşiyeye ile okunuyor. İkinci olarak okunan şerh kitabı, Osmanlının ilk dönem âlimlerinden olan Molla Fenari tam ismi Şemseddin Muhammed ibn-i Hamza el-Fenari olup bu şerhi bir günde yazdığı rivayet olunur. Bu kitabın haşiyesi Ahmet isminde biri yapmış bazıları ona “Kul Ahmet “ bazıları ona “Kavl Ahmet” diyorlar. Bizim bölgemizde Kavl Ahmet deniliyor. Kavl Ahmet kitabı sıra kitapları içinde en zor kitap olarak kabul ediliyor. Birçok müderris bu kitabı okutmak istemiyordu.

Daha sonra mantık ilmine ara verilir. “Risaletül Vâd” okunur, müellifi Adudiddin el-Ici’dir, kitabın üzerinde Kuşici şerhi var. Kitap bu şerhle birlikte okunur, normalde bu kitabın ezberlenmesi gerekiyor fakat talebeler bundan sonra pek ezber yapmıyorlar fakat usul bu risalenin okunmasıdır. Kitabın konusu dil felsefesi, kelime ve mana arasındaki irtibatı, bir anlamda semantik denilebilir. Bir metin ve bir şerh olarak bu kitap okunur.

Camiden sonraki kitapları sıralarsak “İsagoci”, “Hüsammuddîn el-Kafî’nin şerhi”, ”Muhyiddin risalesi” , “Molla Fenari” , “Kavl Ahmet” , “Risaletül Vâd’ ve Kuşici Şerhi”

Evet, daha sonra İstiare gelir. Belagat ilminin bir dalı olan istiarenin aslı mecaza dayanır. Mecaz, benzetme, kinaye gibi kavramlar anlamındadır. İstiare ilminde okunan metin kitabı “El Feride” , müellifi İmam Ebu’l Leys Semerkandi’dir. Kitap üzerinde bir şerh vardır, yazarı İsamuddin el-İsferaini’dir. İsamuddin Mevlana Cami’nin talebesidir. Çok zeki ve yaman bir âlimdir, fakat çok fazla itiraz sahibidir. Kitabı üzerine çok haşiyeler yapılmış. Bizim medrese çevresinde bilinen haşiyesi, Hasan El- Zibari’nindir. Ben hayatını araştırdım ismi “Hasan bin Muhammed.” Zibar Kuzey Irak’ta bulunan bir kürt aşiretinin ismidir, müellif o kabileye mensuptur. Vefat tarihini araştırdık bulamadık. Tahminimize göre 2 asır önce yaşamıştır. Haşiyesi güzel anlaşılır ve kolaydır, biz hem “el Feride, İsamuddin şerhini, hem de bu haşiyeyi okuduk.

İstiareden sonra münazara okunur. Bizim muhitte aslı “Abdulvahhab Alel Velediyye” olan “Velediyye” nin ezberlenmesi gerekir. Müellifi Osmanlı ulemasından Maraşlı Saçaklızade’dir Şerhin yazarı da Diyarbakırlı olan Abdulvahab el Amidi’dir. Konusu münazara usul ve adapları olan şerh ve metin birlikte sonuna kadar okunur.

Bundan sonra “cami'nin haşiyeleri” gelir. Adından da anlaşıldığı gibi cami kitabı üzerine yapılmış haşiyelerdir. Üç âlim tarafından yapılmıştır. İki Mevlana Cami'nin talebesidir. Abdulgafur Lari ve İsamuddin el-İsferaini Mevlana Cami'nin talebesidir. Abdulgafur Lari'nin haşiyesine haşiyeye yazan ise Abdulkhakim es-Seyaleküfî 'dir, Hindistanlı bir âlimdir. Bu haşiyelerin bir kısmı okunuyor.

Daha sonra tekrar Mantık okunmaya başlanır. Şemsiye diye adlandırılan kitap okunur. Bu arada şunu hatırlatayım Cami'nin haşiyesine başlayınca kadar bunları babamın yanında okudum.

Ne kadar süre içinde?

5,5 yılda okudum. 1960 yılında başladım 1966 Ocak ayına kadar 5,5 yıl sürdü babamın yanında. O zaman Cami'nin haşiyelerine yeni başlamıştım. Ocak ayında bir gün halamızın oğlu Molla Tayfur Ezgin, babamızı ziyarete gelmişti. Babam ona oğullarım Mehmet ve Ahmet biraz dışarıda faqi'lik yapsınlar, senin yanında kalacak yer varsa kalan derslerine devam etsinler. Ben artık yaşlandım ve ders vermek bana zor geliyor artık. Hakikaten babam ders verirken çok dikkatle, yüksek sesle ders verirdi. Kardeşim o zaman Cami kitabını okuyordu. Molla Tayfur babama hitaben: Onlar benim dersime razı olurlarsa dayımın emri olur, diyerek kabul etti. 1966 yılının yılbaşımı biraz geçmişti. Ben ve kardeşim Hazro'ya gittik. İlk kez dışarıya ders için çıkmış olduk.

Maşallah babanızın sabrı güzelmiş genelde insanlar bu kadar uzun süre çocuklarına ders veremez.

Babamın sabrı fazlaydı ve dersi çok disiplinli veriyordu. Hazro'ya gittik. Kısa bir süre sonra bahar ayı geldi. Molla Tayfur'un hücresi dardı, biz 15–16 talebe idik yer kafi değildi. Fakat Hazro ve Hazroluların verdikleri tayinler güzeldi. Biz de köyden kasabaya yeni geldiğimiz için bize çekici geliyordu. Orada Şemsiye şerhini okuyordum. Şemsiye şerhi ve haşiyesi; Kutbüddin Muhammed b. Muhammed er-Razî tarafından Necmüddin Ömer b. Ali el-Kazvinî'nin mantık ilmine dair yazdığı Şemsiye metnine yaptığı bir şerh olan Tahrirü'l-Kavaidi'l-Mantığıyye fi Şerhi'r-Risaleti's-Şemsiyye adlı kitaba Seyyid Şerif Cürcanî'nin yazdığı bir haşiyesi de vardır.

Hazro'dan ayrıldıktan sonra ne yaptınız:

Diyarbakır'ın Kevnecar köyüne gittik, Seydayi Mola Abdusselam-i Alibardaki oradaydı. Molla Abusselam iyi bir Seyda idi klasik bir hocaydı, modern bilgileri yoktu. Fakat müderrisliği güzel, medrese müktesebatı da çok iyi idi. Oradan hastalandığım için iki ay sonra geri dönmek zorunda kaldık. Ben Seydanın yanında çok fazla okuyamadım. O sırada bir rahatsızlığım vardı ve tedavi için Diyarbakır'a gidip geliyordum. Kevnecar'dan ayrıldıktan sonra Bubiyan köyüne gittik. Orada güzel bir mantığı olan, ders anlatımı güzel, belagat sahibi Molla Fahri vardı. Onun yanında Şemsiye şerhini tamamladıktan sonra Belağata dair olan Muhtasar adlı kitabı okudum.

Bundan sonra sıra esaslı ve günümüzde de geçerli olan, modern dilde retorik olarak isimlendirilen belagat ilmine geliyor. Belağat olarak Hatîb el-Kazvînî'nin Telhis kitabı okunuyor. Benim doktora tezim de Hatîb el-Kazvînî ve belagat ilmindeki yeri. Bu Telhis üzerine haşiyeler hariç 22 tane şerh yazılmıştır. Saduddin Taftazani bu kitap üzerine iki tane şerh yapmıştır. Biri Muhtasar kısa bir şerh diğeri uzun bir şerh olan Mutavvel'dir. Belagattan Telhis ve Muhtasar'ı okudum. Ondan sonra sıra kelimine geliyor.

1966 yılının son baharında babam bizi Hazro'ya Hacı Abdül- Fettah Hocaefendi'nin yanına göndereceğini söyledi. Babam Seyda-yi Hacı Fetah'ın yanına gidip okumamız için izin aldıktan sonra ben ve kardeşim Hazro'ya gittik. Kardeşim

“Kavl Ahmet” kitabının sonunda ben ise “Muhtasar” kitabını bitirmiştım. Hazro’da Maturidi olan Nesefti’nin kelam hakkında yazmış olduğu “Şerhül Akaid” kitabını okumaya başladım. Şerhi Eşari olan Taftazani’nindir. Şerhül akaid dersini Seyda-yi Hacı fevkaledde veriyordu. Hakikaten insanı mest ediyordu. Bu arada kardeşim M. Ahmet ile birlikte Seyda-yi Hacı’dan Farsça ders alıyorduk. Daha önce babamızdan Gülistan kitabını okumuştuk. Farsça olarak Mevlana Cami’nin Baharistan kitabını okuyorduk.

Şerhül akaid kitabından sonra ben “Cem-ül Cevami” kitabına başladım.” Cem-ül Cevami” icazet kitabıdır, yani icazet o kitabın bitirilmesi ile alınır. Usul’ud din ve usul’ul fıkıh konusundadır. Yeni terminolojiye göre İslam hukuku metodolojisi ve İslam akait metodolojisi hakkındadır. Yedi bölümden oluşmuştur. Metin kısmı Tacuddin ibn-üs Sübkî şerh ise Celaleddin Mahalli tarafından yazılmıştır. İki haşiyesi vardır; biri Benani, haşiyenin haşiyesine de Attar deniliyor. Normalde Cem-ül Cevami’ metni ve şerhi okunur. Hocamız Seyda-yı Hacı (Allah ona rahmet etsin ve yerini Cennet eylesin) çok hassastı ve o dönemde fazla talebe olmadığından haşiyeleri incelerdi bir gün dersimiz 4 saat sürdü, dersi yerde diz çökerek okuyorduk. Ben çok yoruldu ve hocama Benani haşiyesini bu şekilde okumasaydık daha iyi olurdu dedim. Hocam başını kaldırdı ve ben konuların anlaşılmasından geçilmesini istemiyorum dedi. Ben de çok utandım o kadar çaba göstermesi benim içindi. Bu kitabı tam olarak okudum. 1967 yılının Haziran ayında derslerim bitmişti. Fakat Mevlana Cami’nin Yusuf-u Züleyha kitabına da başlamıştık. Hocamız pek kimseye icazetname vermiyordu. Yüzlerce talebe okutmuştu ve 52 yıllık müderrislik yapmıştı, birkaç tane icazetname vermişti. Babam ondan rica etti, o da icazetnamesini getirdi ve ben artık yaşlandım, ellerim titriyor ben hepsini yazamayacağım, benim doldurmam gereken yerleri boş bırakın ben onları yazarım, dedi. Ben çini mürekkep ile belirli kısımlarını yazdım. Diğer taraflarını Seydamız yazdı. İcazetname bende duruyor. Böylelikle ders alma durumu kalmadığından müsaade alıp yanından ayrıldım. Fakat Seydamızı çok sevmiştik ondan ayrılmak zor geliyordu, ağlayarak ayrıldım. Eve döndüm 2 ay kadar kaldıktan sonra Mevlana Cami’nin Yusuf-u Züleyha kitabını bitirmeyi bahane ederek tekrar hocamızın yanına geri döndüm. O kitabı bitirinceye kadar bir iki ay daha orada kaldım. Medrese tahsil hayatım bu kadar sürdü.

Hocam son soru olarak medrese tahsiliniz sırasında tefsir ve fıkıh kitaplarından hangisini okudunuz?

Fıkıh kitaplarından Kadı Ebu Şuca’nın "Gayet’ül İhtisar” ve İmam Nevevi’nin Minhacul Talibin kitaplarını okuduk. Tefsirde ise Celaleyn tefsirini okuduk.

Hocam çok teşekkür ediyoruz.

Bende teşekkür ederim.